

Schaktning vid Knäppingsborg i Norrköping

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2009:7173
Gamla staden 1:2
Norrköpings stad
Norrköpings kommun
Östergötlands län
Östergötland

Fredric Wirbrand

Schaktning vid Knäppingsborg i Norrköping

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2009:7173

Gamla staden 1:2

Norrköpings stad

Norrköpings kommun

Östergötlands län

Östergötland

Fredric Wirbrand

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2021

Samtliga foton av Fredric Wirbrand.

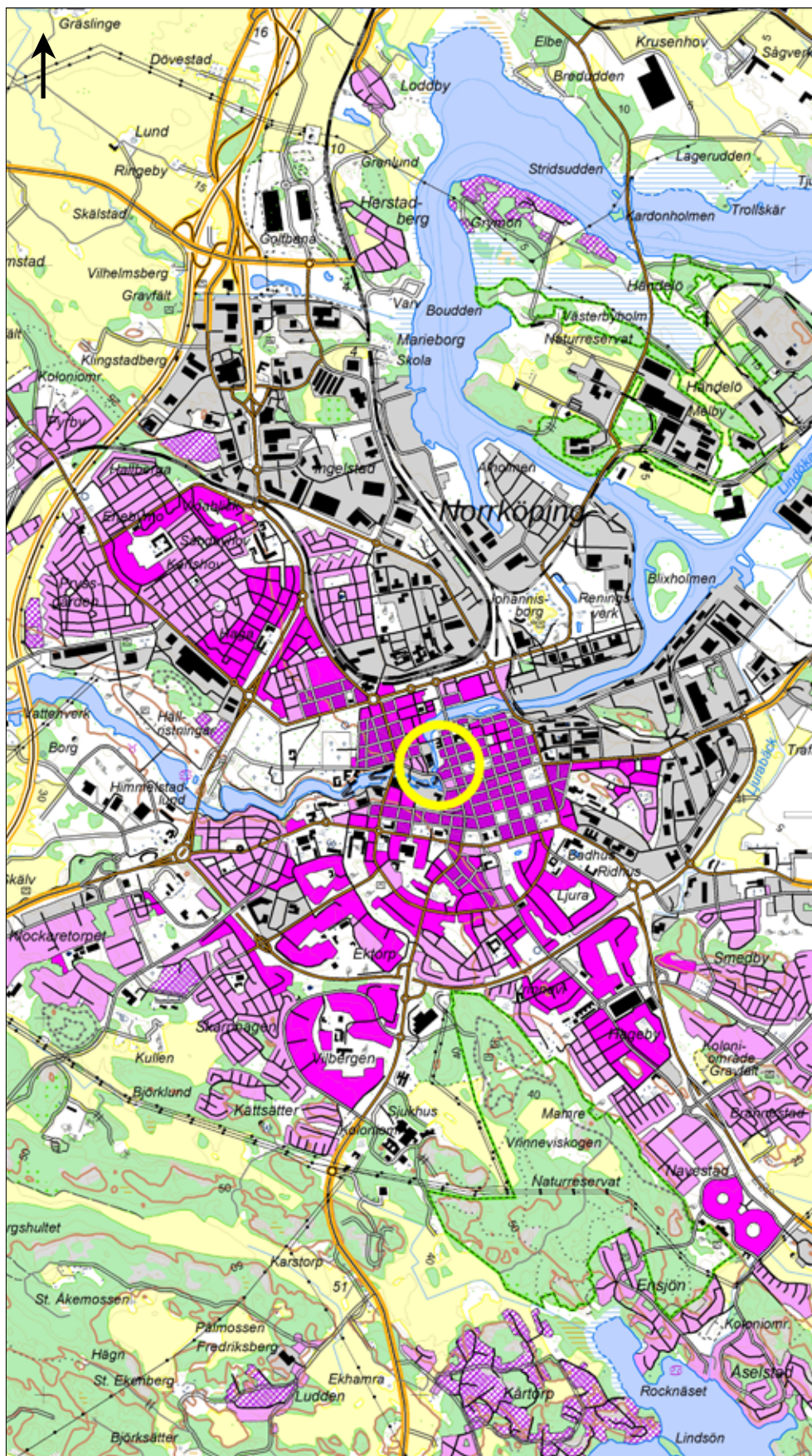
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 828988 och 850434.

ISBN 978-91-7453-925-7

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Historisk bakgrund	6
Tidigare undersökningar	7
Syfte	9
Metod och genomförande	9
Undersökningsresultat	10
Tolkning och utvärdering	10
Referenser	12
Kart- och arkivmaterial	12
Litteratur	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Bilagor	14
Bilaga 1. Schakttabell	14

Figur 1. Undersökningsområdet markerat med en gul ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

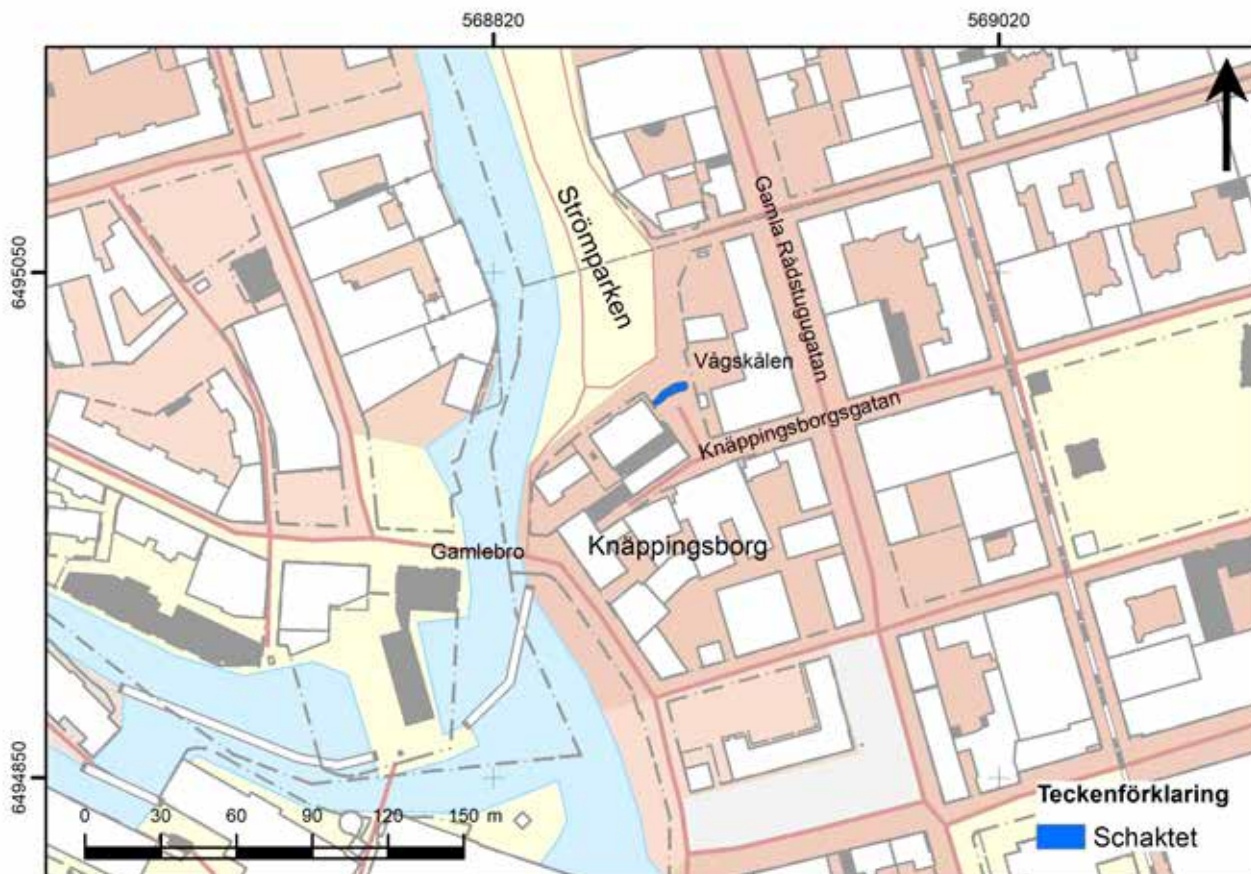
I januari 2021 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning vid kvarteret Knäppingsborg och Strömparken i centrala Norrköping. Ett cirka 15 meter långt och 3 meter djupt schakt grävdes, men inget av antikvariskt intresse påträffades. På rektifierade historiska kartor syns att det undersökta området legat under vatten i Motala ström fram till 1900-talets början. Undervattenskonstruktioner, som till exempel stenkistor, och föremål som hamnat i vattnet skulle troligtvis kunna ha påträffats vid undersökningen, men det aktuella schaktet grävdes inte tillräckligt djupt för att nå ner till den ursprungliga botten på strömmen.

Inledning

Den 13–18 januari 2021 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i fastigheten Gamla staden 1:2 i centrala Norrköping. Arbetet ägde rum nära Strömparken, mellan kvarteren Knäppingsborg och Vågskålen. Området låg inom fornlämning L2009:7173, Norrköpings historiska stadslager. Undersökningen föranleddes av att Nodra AB ämnade byta ut och separera en servis för dag- och spillvatten. Beslut om arkeologisk undersökning fattades av Länsstyrelsen i Östergötlands län (dnr 431-18325-2020, beslutsdatum 2021-01-12). KM:s projektledare var Fredric Wirbrand, som även har författat denna rapport.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet låg i fastigheten Gamla staden 1:2 i centrala Norrköping. Åt norr gränsade det till Strömparken, ett grönområde intill Motala ström som anlades 1922. Åt väster och söder gränsade det till kvarteret Knäppingsborg, som genomkorsas av flera gränder och innehåller många butiker och restauranger. Åt öster gränsade undersökningsområdet till kvarteret Vågskålen. Marken där schaktet grävdes utgjordes av gräsytor samt en grusad gångväg (figur 2).

Figur 2. Schaktet markerat i blått. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:3 000.

Historisk bakgrund

Kvarteret Knäppingsborg har fått sitt namn efter en medeltida borg som enligt traditionen ska ha legat på samma plats. Det finns dock inga direkta bevis på att borgen verkligen har existerat. En legend gör gällande att en dansk viking vid namn Knäpp ska ha låtit uppföra borgen för att bevaka övergången över Motala ström (Kristensson 2018:16). Ett dokument från 1310 nämner att en borg i eller vid Norrköping skulle rivas, och detta har tolkats som syftandes på Knäppingsborg. Birgitta Broberg menar dock att texten istället handlar om Ringstadaholm, en borg på en holme längre västerut i strömmen, som revs första gången 1318 (Broberg 1984:18). Om borgen Knäppingsborg har funnits så har den hur som helst legat på en strategisk plats då den enda medeltida bron över strömmen låg på ungefär samma plats som dagens Gamlebro, och har därmed kunnat övervakas från borgen.

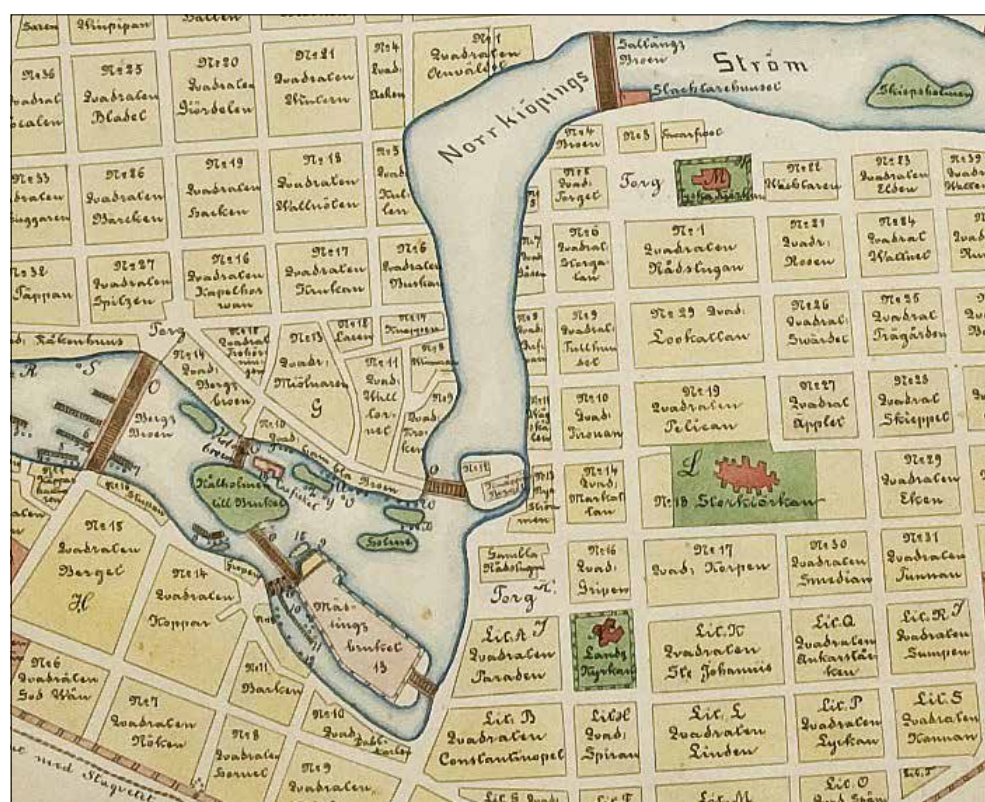
På historiska kartor syns att kvarteret Knäppingsborg har legat på en holme i Motala ström, kallad Knäppingen. Den smala strömfåran öster om holmen fylldes senare stegvis igen och Knäppingen upphörde att vara en ö i början av 1900-talet (figur 3–5).

Kvarteret Vågskålen har troligen fått sitt namn efter vågmästaren och handelsmannen Daniel Grönlund som ägde en tomt där i början av 1700-talet (Kristensson 2018:21). I kvarteret fanns även ett sockerbruk vid namn Gripen som uppfördes 1741. Sockermästarens bostad, som låg bredvid, finns kvar idag och har status som byggnadsminne. Byggnaden fungerade även som brukets lager och kontor.

Tidigare undersökningar

Enligt Birgitta Broberg påträffades murrester i kvarteret Knäppingsborg vid en ledningsgrävning 1925. Arkeologen Sven Ljung tolkade detta som spår efter den medeltidsborg som sägs ha funnits på platsen, men Broberg är skeptisk och menar att murverken verkar vara av mer sentida slag (Broberg 1984:18). Enda gången kvarteret undersökts på senare år var 2007 då några provschakt grävdes, men ingenting av antikvariskt intresse påträffades (Karlsson 2011).

Det har grävts vid två tillfällen i kvarteret Vågskålen. Vid en schaktningsövervakning 2014 i norra delen av kvarteret påträffades endast fyllnadsmassor (Klange 2014). Den andra undersökningen utfördes 2018 i kvarterets centrala delar, och då framkom utfyllnadslager samt en stenläggning som tolkades vara en gårdsplan från slutet av 1800-talet (Klange 2018).

Figur 3. Lantmätaren Sven Rydings karta över Norrköping så som staden såg ut före stadsbranden 1719. Här syns tydligt att Knäppingsborg låg på en ö i strömmen.

Figur 4. Nils Adolph Pontleius karta över Strömmen från 1751. Här finns det inga byggnader markerade på Knäppingsborg.

Figur 5. Simon Petter Löfgrens karta från 1764 visar dock flera byggnader på holmen, däribland ett färgeri (12), ett stenhus som användes som magasin och laboratorium (R), samt en kvarn (k).

Syfte

Syftet med schaktningsövervakningen var i första hand att tillse att fornlämningen berördes i så liten omfattning som möjligt. Om detta inte var möjligt skulle eventuella fornlämningar som framkom vid schaktningen dokumenteras med ett vetenskapligt arbetssätt.

Metod och genomförande

Undersökningen var en schaktningsövervakning, vilket innebär att en arkeolog medverkade vid anläggningsarbetet och dokumenterade eventuella fornlämningar som påträffades. Schaktet mättes in med RTK-GPS och dokumenterades med foto och textbeskrivning.

Schaktet var cirka 15 meter långt och 3,7 meter brett och grävdes i nordöst-sydvästlig riktning över ytan där vattenledningen skulle bytas ut och separeras. I sydväst gick schaktet upp mot en mur som omgav fastigheten Knäppingsborg 3. Schaktdjupet uppgick till omkring 3 meter. Den uppgrävda ytan var cirka 51 m² (figur 6–8).

Figur 6. Schaktets läge. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:500.

Figur 7. Nordöstra delen av schaktet från sydväst.

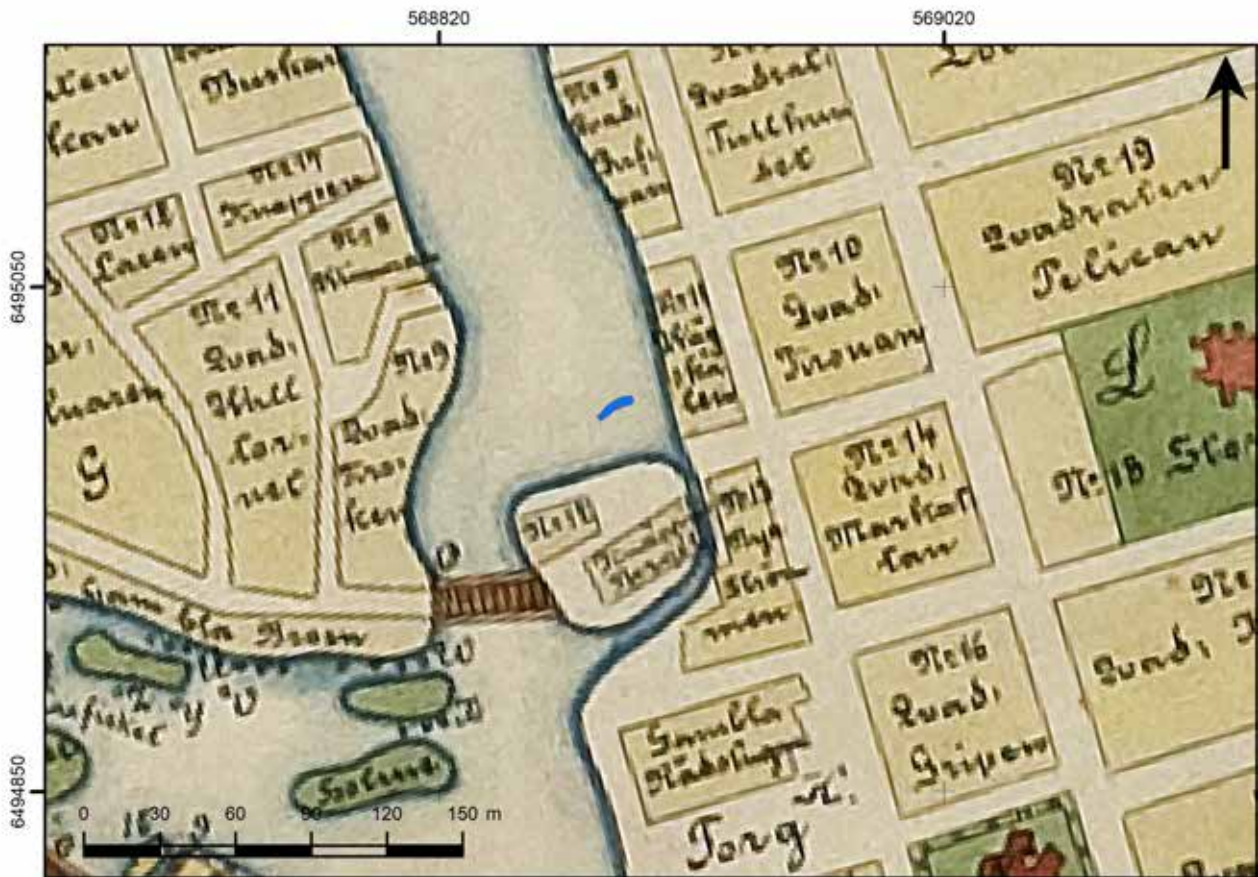
Figur 8. Schaktet från öster.

Undersökningsresultat

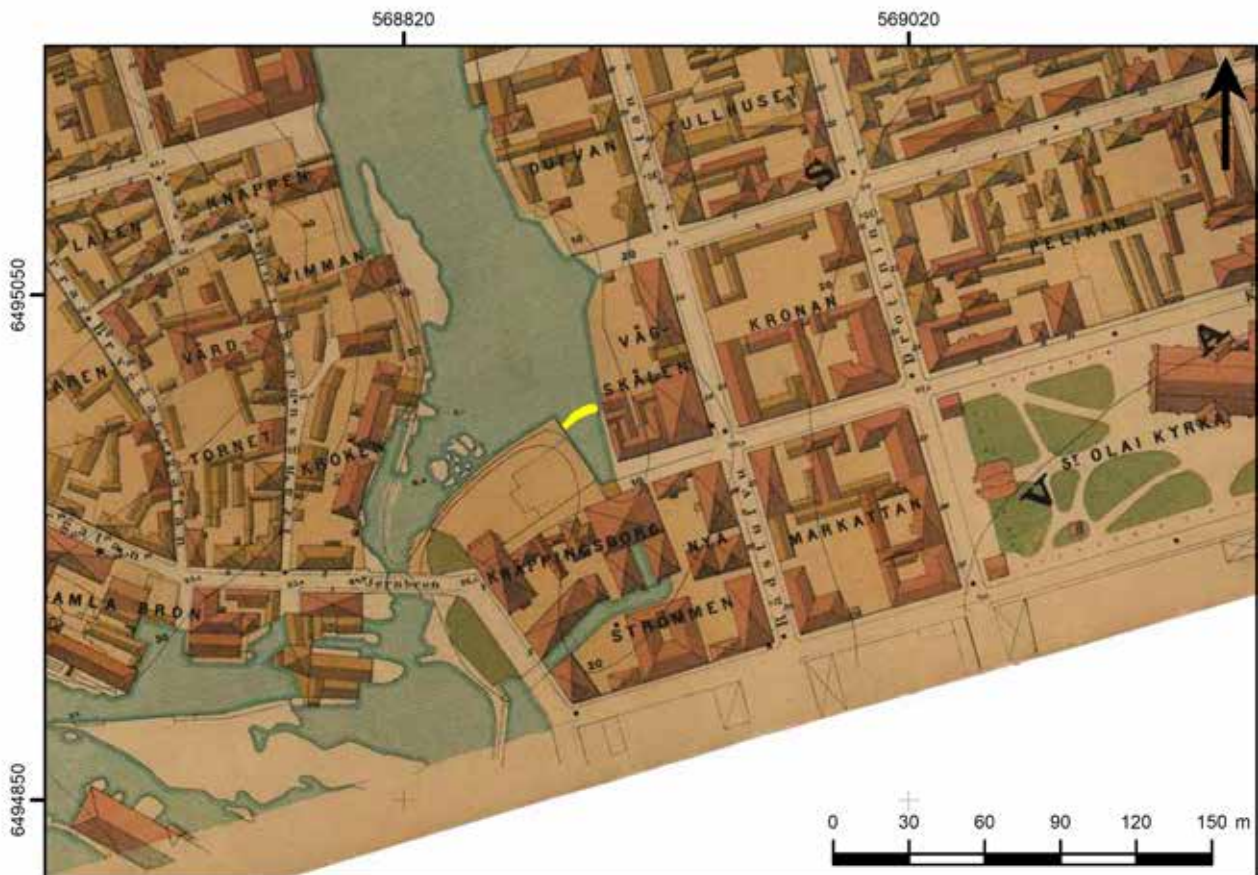
Endast mycket tjocka lager av moderna fyllnadsmassor framkom i schaktet. Ingenting av antikvariskt intresse påträffades. Schaktet var inte så djupt att naturlig undergrund syntes i botten.

Tolkning och utvärdering

På rektifierade versioner av historiska kartor framgår att det undersökta området legat under vatten fram till 1900-talets början. Detta är sannolikt förklaringen till de mycket tjocka lagren av moderna fyllnadsmassor som framkom vid undersökningen. Stenkistor, pålar och spår efter andra undervattenskonstruktioner, samt föremål som hamnat i vattnet, skulle därmed ha kunnat påträffas, men troligen grävdes inte schaktet djupt nog för att komma ner till den ursprungliga botten på strömmen.

Figur 9. Schaktet i blått mot en rektifierad version av 1719 års Norrköpingskarta.

Figur 10. Schaktet i gult mot en rektifierad version av 1879 års Norrköpingskarta.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Norrköpings stadsarkiv

Kartor från www.norrkopings.se

Grundritning över Johannisborgs slott med Norrköpings stad till kvarter och gator såsom den efter en olycklig vålded den 29 juli 1655 blivit reglerad. Utförd av lantmätaren Sven Ryding. Kopia från år 1909.

Karta över Norrköpings Ström med alla däruti belägna holmar och vattenverk. Författad enligt Kungliga Lantmäterikontorets befallning år 1751. Utförd av lantmätaren Nils Adolph Pontelius.

Karta över Norrköping 1879. Upprättad och utgiven genom Norrköpings stads byggnadsnämnd. Upphovsman: Lantmätaren Alfred Rudolf Lundgren.

Lantmäteristyrelsens arkiv

Akt D75-1:21. Charta öfver den dehl av Norrköpings ström som för rätttegången emellan fabriqueurerna Petter och Olof Svartz samt mässingsbruks inspectoren Sven Törnqvist angående en stenkistas nedsättande uti Strömmen upprättades 1764 af SP Löfgren.

Litteratur

Broberg, B. 1984. *Norrköping*. Medeltidsstaden 50. Stockholm.

Karlsson, P. 2011. *Små provschaket i kvarteret Knäppingsborg*. RAÄ 96. Norrköpings stad och kommun. Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll. UV rapport 2011:84.

Klange, J. 2014. *Kvarteret Vågskålen 8*. PM ang. arkeologisk förundersökning inom RAÄ 96:1 samt 109:1, Norrköpings socken och kommun, Östergötlands län. Rapporter från Arkeologikonsult 2014:2816.

Klange, J. 2018. *Gårdsplan från 1800-talet i kvarteret Vågskålen*. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom RAÄ 96:1, fastigheten Vågskålen 8, Sankt Johannes socken, Norrköping, Östergötlands län. Rapporter från Arkeologikonsult 2018:3186.

Kristensson, P. 2018. *Norrköpings kvartersnamn*. Klingsbergs förlag. Norrköping.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM20184
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-18325-2020, 2021-01-12
<i>Kulturmiljöregistrets uppdragsnr:</i>	202100034
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	13–18 januari 2021
<i>Personal:</i>	Fredric Wirbrand (projektledare)
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Norrköping
<i>Socken:</i>	Norrköpings stad
<i>Fastighet:</i>	Gamla staden 1:2
<i>Fornlämning:</i>	L2009:7173
<i>Fastighetskarta:</i>	64F 9GS Borg 64F 9GN Norrköping
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	N6494996–6495006/Ö568882–568896
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Anmärkning
1	Schaktet grävdes i en grusgång samt i gräsbevuxna parkytor.	15	3,7	3	51	Ingenting av antikvariskt intresse påträffades.